

HIMMETÄ EI MUISTOT SAA

valokuva- ja esinenäyttely sota-ajasta
ja jälleenrakentamisesta

Tyrnävän Myllykirjastossa 3.- 28.4. 2023.

Aluepäällikkö Kalle Honka ja kanslisti Sirkka Vaara kalastajien mukana Pohjois-Vienan Pääjärvellä. Kallen Hongan nuoreen aikuisuuteen sattui pitkä sota-aika. Sotapolku oli hyvin epätavallinen. Talvisodan ja välirauhan aikana hän hoiti nimismiehen pestiä Ranualla, Inarissa ja Petsamossa. Jatkosodassa Kalle toimi Itä-Karjalan sotilashallinnon Vienan

piirissä Oulangan ja Kiestingin alue-esikuntien päällikkönä. Vienan piirissä Kalle tapasi myös tulevan vaimonsa Sirkka Vaaran. He menivät naimisiin tammikuussa 1943. Kalle toimi myös Oulangan alueen porotalous- ja kalatalousupseerina. Hän johti Oulankajoella ja Pääjärvellä suomalaisten kalastuskuntaa.

Toteutus: Tyrnävän Perinnetoimikunta, Tyrnävän Kotiseutu- ja Museoyhdistys,
Temmeksen Kotiseutuyhdistys, Tyrnävä- Temmes topoteekki

HIMMETÄ EI MUISTOT SAA

Sankarivainaja. Matti Johannes Tervo (24.2.1923-20.8.1944) meloo kanootilla Ängeslevän joella. Taustalla näkyy Tervon silta. Kuva lienee otettu noin 1935-1936. Matti oli lahjakas nuori mies, taitava piirtäjä, liikunnallisesti lahjakas, neljän laudaturin ylioppilas Oulun Lyseosta 30.5.1941. Intohimona hänellä oli lentäminen, joka lopulta koitui hävittäjälentäjänä sota-aikana hänen kohtalokseen. Intohimosta kertovat hänen osallistumisensa erilaisiin lentokoulutuksiin, Liito- ja purjelentokoulutus/todistus 16.4.1939. Kauhavalle lentosotakouluun hävittäjäkoulutukseen 4.6.1941. Saksaan 13.6.1944 yöhävittäjäkurssille. Kurssille oli kaikkiaan noin 60 hakijaa. Tiukkojen valintojen jälkeen Saksaan lähti 20 miestä. Kurssin loppuvaiheessa vänrikki Matti Tervon Messerschmitt hävittäjään tuli laskeutumisvaiheessa koneviika, moottori sammui ja kone tuli alas tuhoisin seurauksin. Matti menehtyi onnettomuudessa. (Matti Tervon kotiarkisto.)

Lotta Svärd. Tyrvän lottien koulutuspäivien päättäjäiskuva keväältä 1937. Istumassa 1. rivi vasemmalta Emmi Soriola, 2 kouluttajaa, Anna Siira, Laila Tihinen, Alli Kivikari, 2. rivi Anni Matinolli, Aini Lukka, Lyyli Riikola, Elsa Ylitalo, Saara Rekonen, Aino Nikkilä, Hilja Pylkäs, Hilma Pasanen, 3. rivi Emmi Anttila, Anna Hemmilä, Eeva Vartiainen, Laura Pihlajaniemi, Elli Paimela, Aini Siira, Impi Niemelä, Liisa Kauppi. Ylimmissä riveissä Helka Turunen, Kerttu Pakonen, Hanna Kerola, Helmi Kauppi, Martta Matinolli, Laura Markus, Sylvi Tuomikoski, Tyyne Isoniemi, Ilmi Siira, Salli Siira, Salli Ylitalo, Anni Konola, Anni Nurro, Anni Väliaho, Katri Anttila, Aino Jussila, Helvi Ylitalo, Kerttu Anttila, Kerttu Kuusiniemi. Muutama henkilö tunnistamatta. (Ilkka Ylitalon kotiarkisto)

Suojeluskunta. Tyrvän suojeluskunta ennen sotia kuvattuna suojeluskuntatalon portailla. Vasemmalla aluepäällikkö Jonne Matinolli. Tyrvälle suojeluskunta perustettiin heti kansalaisodan jälkeen. Suojeluskunnan alkuhahdit lyötiin kuitenkin jo niinkin aikaisin kun vuonna 1905. Marraskuun 5. päivänä kokoonnuttiin Väinölään ja kokouksessa päätettiin perustaa kansalliskaarti, jota voidaan pitää suojeluskunnan edeltäjänä. Ensimmäinen varsinainen johtokunta valittiin 6.3. 1918. Sen jäseninä olivat Jaakko Säisä, K.V. Salmenhaara, Juho Matinolli, Juho Ylitalo, J.H. Oravainen ja Väinö Siira. (Tyrvän seurakunta, tarina Muistojen tulva VI Esko Alasaarela)

Suojeluskunta. Tyrvän suojeluskunnan esikunnan jäsenet vuonna 1939. Alarivi vasemmalta Jaakko Keränen, Artturi Paimela, Väinö Siira. Ylärivi Into Aaltonen, Jaakko Siira, Hannes Markkula ja Väinö Pakonen. (Kari Siiran kotiarkisto)

Suojeluskuntavala. Suojeluskuntaan liittyneet miehet vannoiivat suojeluskuntavalan. Tässä valajuhlaa vietetään seurakunnan rukoushuoneessa. Etualalla lipusta oikealle Hannes Puronkari, Jaakko Keränen, Väinö Siira, Artturi Paimela ja Jaakko Markkula. Valassa jäseneksi liittynyt lupasi: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kaiken sen kautta, mikä minulle on pyhää ja kallista, että Suojeluskunnan varsinaisena jäsenenä rauhan ja sodan aikana rehellisesti toimin isänmaan ja sen laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustukseksi, alistun sotilaalliseen järjestykseen ja kuriin sekä täytän minulle kuuluvat velvollisuudet ja annetut tehtävät. (Kari Siiran kotiarkisto)

Paraati. Viesti RUK:n joukkue paraatissa Viipurissa 16.5.1939. RUK kurssi 41 alkoi 18.1.1939. Pentti Rahko marssii eturivissä kolmas vasemmalta. Reserviupseerikoulu päättyi heinäkuussa ja talvisodan sytyttyä Rahko komennettiin erilliseen viestikomppaniaan, joka otti osaa taisteluihin Suomussalmella ja Kuhmossa. Jatkosodassa Rahko toimi pataljoonan hevosupseerina ja ylennettiin luutnantiksi 3.6. 1942. Lapin sodassa hän osallistui lokakuun alussa 1944 laivakuljetuksiin ja hyökkäykseen Oulusta Tornion Röyttään. Hänet kotiutettiin Rovaniemen taistelujen jälkeen. (Jaakko Rahkon kotiarkisto)

Ilmavalvonta. Talvisodan aikana tyrnäväläiset lotat osallistuivat ilmavalvontaan Limingassa. Valvontapaikka oli suojeluskuntatalo Jussilan katolla. Kuvassa vasemmalta alarivissä Terttu Korkala os Siipola, Liisa Kauppi os. Kantola, Impi Niemelä os. Hannula, ylärivissä vasemmalta Ilmi Siira os. Markus, Laura Rahko os. Säisä, Eine Laine os. Keränen ja Aili Kauppi os. Markus. (Kari Siiran kotiarkisto)

Ilmavalvontalotat Limingassa Jussilan katolla talvisodan pakkasessa. Vasemmalla Ilmi Siira os. Markus, toinen tunnistamaton. Ilmavalvontahenkilöstöstä suurin osa oli lottia. Ilmavalvonta-asemia oli ympäri maata lähes 650. Vihollisen pommitukset ja ankarat sääolosuhteet olivat jatkuvasti vaaraksi ilmavalvontahenkilöstölle. Päivystysvuoron pituus oli yleensä kaksi tuntia, mutta kylminä pakkaspäivinä vuoroja oli lyhennettävä jopa puoleen tuntiin. Ilmavalvonta vaati runsaan määrän henkilöstöä. Tilastojen mukaan ilmavalvontaa hoitamassa oli talvisodan aikana kaikkiaan lähes 7000 lottaa, joista samanaikaisesti työtehtävissä noin 3 500 lottaa. Ilmavalvonta oli selkeästi yksi niitä toimialoja, joilla lottatyövoiman avulla voitiin vapauttaa miehiä aseelliseen palvelukseen. (Kari Siiran kotiarkisto)

Joukkoja Eldankajärven jäällä. Sota ei ollut jatkuvaa karmeaa taistelua. Asemasodan aikana rintamalla oli varmasti hauskaakin. Eldankajärven jään, sanoitti valistusupseeri, reservin kapteeni Erkki Tiesmaa (1907-1969). Sota ajan musiikkiin perehtyneen toimittaja-kirjailijan Maarit Niiniluodon mukaan Eldankaa ei ollut tarkoitettu julkisuuteen vaan omalle porukalle korsulauluksi. ”Mutta siitä tuli niin hyvä, että se levisi suusta suuhun linjoilta kotirintamalle.”

Suomalaiset kuuntelivat ja lauloivat marssi- ja ylistyslauluja sekä talvi- että jatkosodan aikana. Karkeasti yleistettynä sävellysten melodiat sisälsivät paljon koti-ikävää ja haikeutta. Tunnetta lisättiin kuvailemalla sanoituksissa äidin kaipausta ja oman kullan hymyä, joka odottaa sotilasta, kun hän palaa rintamalta. Tällaisilla mielikuvilla sotilaat saatiin jaksamaan rintamalla, missä eläminen ei ollut helppoa sodan vaarojen ja kuoleman ollessa toistuvasti läsnä. Musiikki oli tärkeässä roolissa mielialan kohottajana sotilaiden keskuudessa, vaikkei sitä aina korsuradiosta kuultukaan. (Kari Peisan kotiarkisto)

Perunannosto. Temmeksellä Kivelän kankaalla 1950 - luvun alkupuolella naiset nostamassa pottua kuokalla. Kuvassa vasemmalta tunnistamaton, seisomassa Martta Kelhä, Aino Honka hänen takana nuori poika. Kuokkijoista Vähä Lyyli katsoo kameraan. Rinteen alangossa menee vanha nelostie. Oikealla näkyy maitorekan kärriä sekä maitotonkkia. Maisema on kohti Temmes jokea. Maisemassa on myös heinälatoja jotka ovat nykyään kadonneet lakeuden maisemasta. Kuvan ottanut ja kehittänyt Yrjö Kelhä. (Briitta Honka-Tuurin kotiarkisto)

Elintarvikepula. Yliturusen emäntä Emmi Turunen kuorii perunoita 1940-luvulla. Yksi syy jatkosodan elintarvikepulaan oli Moskovan rauhassa menetetyt maa-alueet, jotka vastasivat noin 10 prosenttia koko peltoviljelyalasta. Kannaksen alueen peltojen laatu ja samalla myös tuotto oli ollut erinomaista. Maito- ja lihaomavaraisuutta heikensi se, että evakkomatalla menetettiin tai jouduttiin rehun ja tilojen puutteessa teurastamaan noin 300 000 lypsykarjaeläintä.

Sota aiheutti vakavan työvoimapulan maaseudun tuottajatalouksiin. Työvoimapulaa pyrittiin paikkaamaan mm. yleisellä työvelvollisuudella, talukoilla, neuvostoliittolaisilla sotavangeilla ja työtyttötoiminnalla. Tavallisimpana käytännön ratkaisuna maatalojen emännät sekä alaikäiset lapset vain venyivät, raatoivat ja tekivät useamman ihmisen työt muiden vaihtoehtojen puutteessa. Elintarvikeomavaraisuutta heikensi myös se, että maailmansodan vuoksi normaali ulkomaankauppa oli jäissä. (Auli Turusen kotiarkisto)

Sotavangit maataloilla. Kuvassa Könösen talon väkeä, vasemmalta rintamalla lomilla ollut Ilmari Koivuniemi, Hilja Matinoli os. Nikula ja talon tytär Aino Koivuniemi. Oikeassa laidassa Jaakko Matinollin vieressä kaksi sotavankia. Sotavangit ovat olleet palvelusväen lailla mukana tilan töissä. Taustalla kasvaa hampua.

Talvi- ja jatkosodan aikana puna-armeija otti vangiksi noin 4 500 suomalaista, suomalaiset puolestaan ottivat samana aikana vangiksi noin 70 000 neuvostoliittolaista. Suomessa olleiden neuvostovankien määrä tunnetaan melko hyvin. Suomalaisvankien osalta tiedetään varmasti vain palautettujen määrä: rajan takaa palasi hieman alle 3 000 suomalaista. Viisi heistä oli naisia. (Seppo Matinollin kotiarkisto)

Häkäpönttö. Paavo Tervo (29.9.1925-18.1.1992) kyntää Tervolle 1935 hankitulla Fordson merkkisellä traktorilla, johon on lisätty puukaasutin. Kuva on otettu arviolta 1943. Kun Suomi ajautui talvisotaan, alkoivat polttoainehaarat tyrehtyä ja liikenevät bensiinit ohjattiin pääasiassa sotatantterelle. Kotirintamalle bensiiniä saatiin vain vähän ja sen käyttö oli säännösteltyä. Yhteiskunnan rattaat kaipasivat edelleen liikevoimaa. Bensiinille tarvittiin vaihtoehto. Vastaus polttoaineongelmaan löytyi puukaasuttimesta eli kansanomaisemmin häkäpöntöstä. (Matti Tervon kotiarkisto)

Talkookilpailun voitto. Pohjois-Pohjanmaan Asevelipiirin vuosikokous vuonna 1944. Suurtalkoiden johtaja ins.majuri Leiponen antaa kunniakirjan piirin kokovuotuisen talkookilpailun voittaneelle Tyrnävän edustajalle Leo Kaupille. (Kuvaaja sot. virk. Uno Laukka, omistaja Sotamuseo.)

Rakuuna. Niilo Johannes Hannula, 15.3. 1917-18.10. 1941, Lappeenrannassa Hämeen ratsurykmentissä. Talvisodassa Hannula taisteli Suomussalmella ja Kuhmossa. Jatkosota päättyi hänen osaltaan kaatumiseen Niskan kylässä Kiestingissä 18.10.1941. Hän oli Pietilän talon ainoa poika. (Liisa Juolan kotiarkisto)

Veljen kaatuminen. ”3.9.41 Neiti Eeva Marttilalle. Olemme saaneet tänne Teidän lähettämänne kirjeen jossa pyysitte jotakin tietoa veljenne Erkki Marttilan kaatumisesta. Otin tehtäväkseni vastata siihen, koska satuin olemaan silloin läsnä. Kuten ehkä tiedättekin olemme olleet täällä Hyrynsalmelta Uhtualle menevän tien vasemmalla puolen noin 60-70 km Venäjän puolella. En muista tarkemmin milloin veljenne tuli meidän mukaamme. Hän toimi lääkintämiehenä meidän komppaniassa. Kaikki tunsivat hänet tarkaksi ja tunnolliseksi sotilaaksi, ja pidimme raskaana menetyksenä hänen kaatumisensa. Hän oli aina valmis menemään sinne missä apua tarvittiin. Silloinkin hän oli juuri auttamassa erästä haavoittunutta, kun luoti häneen sattui. Hän oli sitonut toverinsa kanssa sen ja lähtenyt tuomaan sen sitten pois. Menin kolmanneksi auttamaan heitä. Emme ehtineet pitkälle, kun vihollisen luoti sattui Erkkiin. En tiennyt mihin kohtaan se kävi, koska hänessä ei päällepäin näkynyt mitään jälkeä. Hän ei elänyt kuin pari kolme minuuttia. Hän tunsu heti, että kuolema lähestyy, koska hän pyysi ”Hyvä Jumala anna minun syntini anteeksi”. Sitten hän sanoi, että ”Onko teistä kukaan uskovainen, että siunaisi minua?” En osannut muuta kuin vakuuttaa hänelle, että hänenkin syntinsä ovat annetut anteeksi Jeesuksen nimessä. Uskon, että hän kuoli siihen turvaten, ja että hänen nuori elämänsä päättyi onnellisesti. Eihän meitä mikään estä silloin perimästä iankaikkista elämää, jos me elämme ja kuolemme siinä uskossa, että Jeesus Kristus on meidän syntimme sovittanut. Siinä uskossa toivoisin ainakin minä eläväni. En tiedä oliko veljellänne mitään omia tavaroita, jotka olisi pitänyt lähettää pois. Hänen ruumiinsa jää kuitenkin tänne vieraalle maalle haudattuna. Olimme melkein kaikki hänen toverinsa pyhäjokisia, mutta hän oli parempi asetoveri kuin monet ennestään tutut. Otan puolestani ja me kaikki, jotka hänet tunsimme, osaa syvään suruunne. Jumala antakoon voimaa Teille sen kestäämään. Hänen voimaansa me myös pyydämme itsellemme täällä vaikeuksien ja vaijojen keskellä ja toivomme, että Hän antaisi pian meille rauhan.

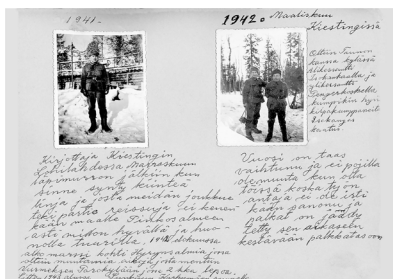
Terveisin H. Seppälä”

(Kuva ja teksti Tyrnävän seurakunta ja Muistojen tulva VI – Tarinoita Tyrnävän seurakunnasta 1889–2014.)

Sotilaan kalaretkellä. Kuvassa vasemmalta sissipataljoona 3:n sotilaat Reino Markus, Lauri Niemelä ja Manu Semosen haukisaaliinsa kanssa. Saalista kannetaan puuriu’ulla. Lauri Niemelän olalla on kivääri. Manu Semosen tuohikontin sisältö jää arvoitukseksi. Sotilailla on yllään kesävarusteet. Taka-alalla karjalaistyylinen hirsistä tehty aittarakennus, pienempi lato ja puuaitaa. Kuva on otettu asemasodan aikana Vienan Karjalassa 1942. Asemasodan aikana rintamasotilaille mahdollistui ympäröivän luonnon hyödyntäminen lisäravinnon hankinnassa ja virkistyskäytössä. Metsät tarjosivat riistaa ja vesistöt kalansaaliita, jotka päättyivät kenttäkeittimen kautta sotilaiden pakkeihin. Kalastusvälineenä käytettiin tavanomaisten kalastusvälineiden lisäksi mm. pitkäsiimaa, jolla saatiin runsaita saaliita kerralla. Kalastusvälineitä saatiin hankittua myös siviilistä. Tukikohtien huoltokuljetuksiin ja partiomatkoihin tarkoitettuja veneitä käytettiin myös kalastuksessa.

Pääjärvi Vienan Karjalassa tunnettiin hyvin kalaisana vesistönä, josta kerrotaan kahdensadan koukun pitkäsiimaan tarttuneen jopa viisikymmentä lohta yhden yön aikana. Tavallisimpia saaliita olivat hauet ja ahvenet. Joet tarjosivat runsain määrin myös harreja. Etenkin Lumijoen miehet tunnettiin taitavina kalastajina. (Juha Markuksen kotiarkisto)

Tarkkoja muistiinpanoja. Niilo Turusen valokuva-albumi sota-ajalta on tehty nykypolvien kannalta oikealla tavalla. Kuvan alla kerrotaan missä kuva on otettu ja mitä rintamalla tuohon aikaan tapahtui. Teksteihin on merkitty myös kuvissa olevien henkilöiden nimet. Näin tieto siirtyy uusille sukupolville. Oikealla olevassa kuvassa Niilon kädessä on kamera, jolla hän ikuisti rintaman tapahtumia meidän katseltavaksi. (Maaret Turusen kotiarkisto)

Saksalainen panssarivaunu. Tyrnäväläinen Veikko Niemelä, toinen oikealta, saksalaisten sotilaiden ja rintamatovereiden kanssa ”siellä jossain” panssarivaunun edustalla syyskesällä 1941 Uhtualla. Tämän kuvan alla Niemelän albumissa oli kirjoitettu ”veljeyttä, joka murtui”.

Vaunu on keskiraskas Panzer 3saksalaisten yleisin vaunu sodan alussa. Painoa sillä oli 15 tn, bensiinimoottori ja panssarointi 10-30 mm. Suomella oli niitä Kannaksella ja ne tekivät pahaa jälkeä. (Liisa Juolan kotiarkisto)

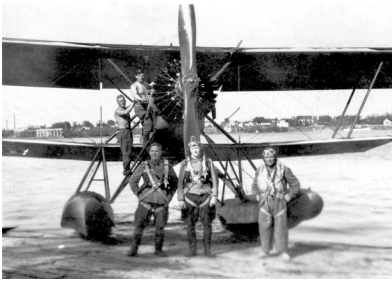
Taistelulähetä. Reino Markus toimi Sissipaljoona 3:n (SissiP 3) taistelulähetinä jatkosodan aikana Vienan Karjalassa. Aseistuksena hänellä on Suomi-konepistooli. Polkupyörän ohjaustankoon on kiinnitetty leipälaukku ja tavaratelineelle on kääritty sotilasmanteli, jonka päällä on kypärä.

Taistelulähetin tehtäviin kuului viestien ja käskyjen välittäminen pataljoonasta komppanioihin. Viestiyhteyksien puuttumista korvattiin taistelulähettejä käyttämällä. Taistelulähetä liikkui jalan, polkupyörällä, hiihtämällä ja ratsulla.

Reino Markuksen varusmiespalvelus alkoi 8.9.1939 Hämeen ratsuväkirykmentissä Lappeenrannassa ja jatkui sieltä alokasajan (3 kk) jälkeen suoraan talvisotaan ja rintamalle Laatokan Karjalaan (Vieksinki, Kivijärvi, Korpijärvi ja Shumeikka). Jatkosodassa Reino Markus toimi pataljoonan komentajan taistelulähetinä SissiP 3:ssa ja 15. Prikaatin I:ssa pataljoonassa (I/15. Pr). Reino osallistui seuraaviin taisteluihin: Uhtuan suunta, Kiestinki-Louhen suunta, Syväri, Sammattu, Vitele, Kaukojärvi, Salmi, Uuksu Pitkäranta, Uuksujärven maasto ja Kemin valtaus. Reino Markus taisteli talvisodassa, jatkosodassa ja Lapin sodassa. Hänen sotapalveluksensa kesti varusmie- saika mukaan lukien yhteensä 4 vuotta ja 11 kuukautta. Sotilasarvoltaan Reino oli alikersantti.

Sissipataljoona 3:n perustamispaikka oli Limingan kansakoulu. Reserviläiset saapuivat 15.-16.6.1941 ja yksiköt perustettiin. Pääasiassa samaan yksikköön sijoitettiin saman kunnan miehiä. Esikunta ja Esikuntakomppania muodostettiin pääasiassa liminkalaisista, 1. sissikomppania lumijokisista, 2. sissikomppania puoliksi tyrnäväläisistä ja revonlahtisista miehistä ja 3. sissikomppania muodostui tyrnäväläisistä. Konekiväärikomppania koottiin Limingan miehistä ja kranaatinheitinjoukkue Siikajoen miehistä. SissiP 3:ssa oli myös Temmeksen miehiä. Pataljoonan määrävahvuus oli 1022 miestä. Pataljoona kuului suomalaisen III Armeijakuntaan.

Pataljoonan miehillä ei ollut sissierikoiskoulutusta. Sen korvasi kuitenkin maaseutuvaestön tottuminen kovaan työhön pelloilla ja metsissä ja sitä kautta kehittynyt raudanluja fyysinen ja myös henkinen kunto. SissiP 3:n kunniakas nimi vaihtui 13.6.1943, kun se liitettiin vasta perustettuun 15. Prikaatiin muodostaen sen I:n pataljoonan. Muutos liittyi kenttäarmeijan jalkaväen uudelleenjärjestelyihin. I/15.Pr taistelualueita olivat Aunuksen ja Laatokan Karjala. SissiP 3 ja sen jatke I/15.Pr kotiutettiin Lapin sodan jälkeen Limingassa 20.11.1944 mennessä. (Juha Markuksen kotiarkisto)

Merilentäjä. Lauri Honka suoritti talvisodan aikana asevelvollisuuden. Jatkosodan alussa kesällä 1941 hän taisteli kolme viikkoa viestialikersanttina Kiestingin motissa. Vuoden 1942 keväällä hän kävi upseerikoulun Niinisalossa, ja siirtyi viestiupseeriksi Uhtuan suunnalle. Kesällä 1943 Lauri Honka suoritti ilmavoimien tähestäjäkurssin ja aloitti merilentäjänä Suomenlahdella. Keskeisiä tehtäviä olivat laivasaattueiden turvaaminen, meritiedustelu ja -valvonta sekä sukellusveneiden etsintä.

Kesällä 1944 Neuvostoliitto aloitti suurhyökkäykset Aunuksessa ja Karjalankannaksella, ja seuraukset näkyivät Länsi-Suomessa saakka. Käpykaartitoiminta yleistyi Merenkurkun alueella, ja miehiä pakeni Ruotsiin. Hyviä merikelpoisia veneitä oli saatavilla. Osa merilentäjistä komennettiin Vaasaan, missä tukikohtana oli Vaskiluodon lentosatama. Tehtävänä oli valvoa merialuetta ja palauttaa luvattomat kulkijat takaisin Suomeen. Kymmeniä miehiä otettiin kiinni kesän aikana.

Lauri Hongan päälliköimä lentokone oli norjalainen Höver MF-11. Kuvassa valvontalennolle lähdössä Luutnantti Lauri Honka, luutnantti Bonn ja ohjaaja lentomestari Reino Venna. Moottorin kimpussa ovat mekaanikot Kalle Karkiainen ja Huugo Nevanperä. Syyskuussa 1944 aselevon aikana merilentäjät siirtyivät Ouluun ja tekivät Lapin sodassa huoltolentoja ja potilaskuljetuksia. Tarkempia tietoja kirjassa: Hongan Lassin sota, Lauri Hongan muistelmat ja päiväkirjat sotien 1939 – 1945 ajalta, (Tuomas Hongan kotiarkisto)

Korsunrakentajat. Sotilaat rakentavat korsuja Vienan kanavalla syksyllä 1943. Korsu oli sodassa käytettävä miehistön tai aseiden suojarakennelma, joka oli kaivettu osittain tai kokonaan maan alle. Korsu rakennettiin usein esimerkiksi mäkeen siten, että korsuun johtava käytävän suuaukko oli mäen törmässä ja itse korsuun johti eteiskäytävä. Itse korsurakennelma oli kaivettu mäen sisään. Varsinainen korsuhuone rakennettiin hirsistä. Korsuhuoneen päällä oli moninkertainen ristikkäinen hirsikerros, ja hirsien päällä maata ja isoja kiviä. Korsun katto oli maastoutettu havaitsemisen vaikeuttamiseksi. (Maaret Turusen kotiarkisto)

Lautalla. Jatkosodan aikana vesistöjä ylitettiin itsetehdyllä lautalla. Veikko Niemelä vasemmassa reunassa. Kekseliäisyyttä tarvittiin, kun kalustosta oli jatkuva pula.

Veikko Niemelä, 31.12. 1919-21.6. 1983, taisteli talvisodassa Suomussalmella, Kuhmossa ja Viipurinlahdella. Jatkosodan aikana hän kuului kaukopartio-osastoihin. Hän haavoittui Kiskisjärvellä -42 ja Vuosalmella -44. (Liisa Juolan kotiarkisto)

Pistojen taistelu. Heinäkuussa 1941 suomalaisen III AK:n 3.Divisioonan pääosa eli Ryhmä Fagnäs eteni kohti Uhtuaa. Joukot saavuttivat lännestä hyökäten Pistojoen Korpijärven kylän 19.7.1941. Vihollinen oli räjäyttänyt maantiesillan ja vetäytynyt joen itäpuolelle. Pistojoen ensimmäinen ylimeno hyökkäys tehtiin maantien eteläpuolelta. Komppanian työntyessä rakentamaan pikasiltaa jokeen avasi vihollinen tykistötulen. Komppania hajaantui, vihollisen miinoitteet aiheuttivat lisätappioita. Uusi yritys tehtiin 21.7 yöllä. Ylimeno alkoi 3 000 kranaatin tulivalmistelulla, joka huipentui Stukien pommitukseen. H-hetkellä Jalkaväkirykmentti 11:sta I Pataljoona syöksyi tukkisumaa hyödyntäen joen yli ja sai sillanpääaseman kylän kohdalla vastarannalla. Vihollinen tungettiin pohjoiseen ja kaakkoon. Taistelussa kaatui paljon miehiä molemmilta puolilta. Kuvassa suomalaisia sankarivainajia tuhotun venäläisen ajoneuvon vieressä. (Jaakko Rahko kotiarkisto)

Korsussa. Vuonna 1943 pääsiäistä vietettiin huhtikuun lopulla korsussa. Eeva Honka lähetti Lauri-veljelle mämmituokkosen Uhtuan suunnalle. Herkku jaettiin korsukaverusten kesken. Karbidilamppu valaisi ruokailua. Oikealla sotilaspastori Einari Kaakinen, joka oli 1920-luvulla toiminut Temmeksen kirkkoherrana. Keskellä vänrikki Lauri Honka ja vasemmalla vänrikki Olavi Ojanperä. Lauri ja Olavi olivat tuttuja jo upseerikoulun ajoilta. Samana keväänä toukokuun 30. päivänä Olavi Ojanperä kaatui Hevosenkengän vastahyökkäyksessä. Hieman aikaisemmin Lauri Honka oli vaihtanut aselajia ja siirtynyt Kauhavalle ilmavoimien tähestäjäkursseille. (Tuomas Hongan kotiarkisto)

Sankarivainajan siunaus. Kaatuneiden siunaustilaisuuden järjestivät seurakunta, suojeluskunta ja lotat yhteisvoimin. Vainajat siunattiin kirkossa jumalanpalveluksen jälkeen ja sen jälkeen laskettiin kirkon vieressä olevaan sankarihautaan. Viimeisin sankarivainajan hautaus oli Tyrnävällä vain muutama vuosi sitten, kun kapteeni Niilo Pakosen maallinen tomumaja siunattiin haudan lepoon. Sodan aikana Pakonen siunattiin taistelukentälle jääneenä. (Ilkka Ylitalon kotiarkisto)

Sankarihautajaiset. Sankarivainajien siunaus kosketti koko kylän väkeä. Vuonna 1940 järjestettiin viidet sankarihautajaiset, joissa siunattiin 21 talvisodan kaatunutta. Jatkosodan hyökkäysvaiheen aikana vuonna 1941 kaatui 37 tyrnäväläistä ja hautajaisia vietettiin kuusi kertaa. Asemasodan aikana kaatuneita oli yhdeksän. Suurhyökkäyksen aikana kaatui 40 miestä. Vuoden 1944 jälkeen laskettiin sankarihautaan muutamia miehiä, jotka olivat kuolleet sodan aiheuttamaan sairauteen. Viimeinen heistä oli Antti Romppainen vuonna 1947. (Tyrnävän seurakunta, tarina Muistojen tulva VI Esko Alasaarela)

Lauri Soriola sairavuoteella 1939. Lauri Soriolan kuolinvuoteen äärellä ennen talvisotaa. Edessä vasemmalta Emmi ja Sulo Soriola sekä Meeri Niskanen (kasvattitytär). Koltaemäntä oli myöhästynyt autosta ja matka kotia oli pitkä. Lauri vei hänet tunturiin, jolla matkalla tankki tyhjeni ja hän jäi autonsa kanssa välille. Oli kova pakkanen ja Lauri (5.6.1914-21.7.1939) sai keuhkokuumeen. Siihen aikaan ei ollut penisilliiniä eikä vastaavia lääkkeitä eikä Lauri selvinnyt sairaudesta. Seinätaulussa Laurin veli Eino Soriola (5.6.1898-23.2.1919), joka haavoittui ja jäi vangiksi sodassa Latviassa eikä hänen kohtalostaan saatu tietoa. Soriola on haudattu Petsamon hautausmaahan. Sulo Soriola toimi silloin seurakunnan kirkkoherrana. Sulo Oskar Ludvig Soriola (ent. Schöneman), pitkäaikaisin Tyrnävän kirkkoherroista, syntyi 22.8.1871 Jyväskylässä, tuli ylioppilaaksi v. 1890 ja vihittiin papiksi Porvoossa v. 1896. Valtakirjan Tyrnävän kirkkoherran virkaan Soriola sai 1.7.1919 ja otti viran vastaan 1.5.1920. Elokuussa 1937 Soriola pyysi virkavapautta puoleksi vuodeksi hoitaakseen Petsamon luterilaisen seurakunnan kirkkoherran virkaa. Heinäkuussa 1938 hän pyysi eroa Tyrnävän kirkkoherran virasta ja sai nimityksen hoitaa edelleen Petsamon väliaikaisen luterilaisen papin tointa. Hän kuoli Petsamossa 23.1.1944 ja haudattiin sinne. Samana vuonna alue oli luovutettava Neuvostoliitolle. (Tyrnävän seurakunta, tarina Muistojen tulva VI Esko Alasaarela)

Temmeksen lotat kunniavartiossa. Lotta Svärd- yhdistys perustettiin Temmekselle kesäkuussa 1920 vuosi ennen järjestön virallista perustamista. Uusi perustava kokous pidettiin 3.2. 1924, jolloin hyväksyttiin säännöt yhdistykselle. Puheenjohtajaksi valittiin Martta-Littow-Vitali ja sihteeriksi Anna Honka-Marttila.

Sota-aikana Temmeksen lotat työskentelivät kotipitäjän alueen lisäksi myös Limingan koulutuskeskuksessa. Puhelinpäivystykset, ilma-avalo ja joulupakettien valmistaminen kuuluivat lottatyöhön. Siirtoväen auttaminen kuuluu myös ohjelmaan. Pikkulotat perustettiin Temmekselle 19.3. 1933. Tyttöosastolla haluttiin turvata järjestön tulevaisuus.

Ruumillisen kunnan vaaliminen oli lottien joukossa hyvin arvostettua. Kesälajeina olivat pesäpallo ja yleisurheilu sekä kävelymerkkien suoritus. Talvella voimisteltiin ja suoritettiin hiihtomerkkejä.

Marraskuussa 1944 paikallisosaston johtokunta päätti yhdistyksen lakkauttamisesta rauhanehtojen mukaisesti. Lottien omaisuus jaettiin sankarihautojen hoitokunnalle, Martta-yhdistykselle, Temmeksen Aseveljien Naisosastolle, seurakassaan ja sotaorvoille. (Kuvan omistaja Haapaseppä.)

Kuuselan miniät ja rautarataskärri. Kuvassa miniät vasemmalla Markus Kaisu (os. Virtanen) vetää ja Markus Salme (os. Mustonen) työntää rautarataskärriä juuri lypettyä maitoa Kuuselan tilalla Tyrnävän Markkuulla. Kärryn kyydissä on Kaisun esikoinen Erkki Markus. Kuvassa taustalla navetta ja vasemmalla hirsiaitta, jossa palvelusväki myöhemmin myös talon lapset nukkuivat kesäisin. Kuva on otettu 1951-1952.

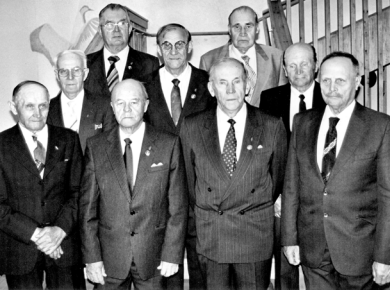
Viisikymmentäluvun alussa Kuuselassa ei ollut lypsykonetta, joten maito lypsettiin käsin ämpäriin, josta se kaadettiin siivilän läpi maitotonkkaan. Maidon jäähdystystä ja muuta kylmäsäilytystä varten tilalla sijaitsevasta lammesta sahattiin ja nostettiin jääkuutioita talvisin. Jääkuutiot säilöttiin maahan kaivettuun ja katettuun jääkuoppaan. Eristeenä käytettiin sahanpurua. Kuvassa kärriyjen takana näkyy ”maitokömmänä”, jossa maito kesäisin jäähdytettiin upottamalla tonkat jääkuutioilla täytettyyn suureen saaviin. Vuoteen 1947 asti maito kuljetettiin tilalta hevoskärryillä suoraan Tyrnävän Osuusmeijerille, missä maidosta tuotettiin maitotaloustuotteita myyntiin. Maidon vastaanoton loputtua Tyrnävän Osuusmeijerillä kuljetuksesta ja jatkojalostuksesta alkoi huolehtimaan Valio. Maito kuljetettiin tilalta traktorilla maitolaiturille, josta maitoauto vei maitotonkat Valion Oulun meijeriin. Ajalle tyypillistä oli, että tilaa asutti samaan aikaan useampi sukupolvi, ja tilan työt hoidettiin yhdessä. Vanha isäntäpari Jaakko ja Hilja Markus omistivat tilan. Reino (veljeksistä vanhin) ja Kaisu Markus olivat tilan tuleva isäntäpari. Teuvo ja Salme Markus asuivat myös Kuuselassa avioliittonsa alussa heidän tilansa Suomelan ollessa vasta rakenteilla. Miehet hoitivat lehmien ruokinnan, lannan luonnin, kuivikkeet ja muut ulkotyöt. Lehmiä oli noin 16 kappaletta. Talon vanhaemäntä Hilja valmisti talon väelle ruoan. Miniät osallistuivat aktiivisesti tilan sisä- ja ulkotöihin sekä navettatöihin. Lisäksi Kaisu kävi palkkatöissä tilan ulkopuolella kausittain.

Sotien jälkeen jälleenrakennuksen aikana tiloilla tultiin toimeen olemassa olevin materiaalein ja resurssein. Elettiin aikaa, jolloin kaikesta materiaalista mukaan lukien ilmakumipyörät oli pula. Kuuselassa raskaita taakkoja kuljetettiin pihapiirissä itse rakennetuilla rautarataskärriillä, jotka myöhemmin korvattiin maitokärriillä. Rautarataskärriyksen akseli sai kuitenkin uuden elämän Reinon ja Kaisun poikien hyödyntäessä sitä painonnostotankona. (Juha Markuksen kotiarkisto)

Jälleenrakennus. Yliturusen navettatyömää 1940-luvulla.

Jälleenrakennuskaudella tarkoitetaan muutamaa vuotta kestänyttä ajanjaksoa toisen maailmansodan jälkeen. Suomessa sanalla tarkoitetaan usein jatkosodan jälkeistä tilannetta, mutta myös välirauhan aikaa talvisodan jälkeen. Jälleenrakennuskaudella pyrittiin rakentamaan edullisesti ja nopeasti. Joka paikassa käytettiin samanlaista arkkitehtuuria, taloissa ja julkisissa rakennuksissa. Jälleenrakennuskauden tyypillisin talo oli nelikulmainen ja kaksikerroksinen puutalo, rintamamiestalo. Rakentamista ohjeisti ja standardoi Alvar Aallon aloitteesta 1942 perustettu Suomen Arkkitehtiiliitto. (Auli Turusen kotiarkisto)

Sotainvalidit. Sotien jälkeen sodissa taistelleet miehet perustivat järjestöjä, jotka pyrkivät hoitamaan sotaveteraanien sosiaalisia etuja. Tyrnävällä toimi Ritamamiesveteraanien ja Sotainvalidien osastot. Vuonna 1993 Sotainvalidien osaston johtokuntaan kuuluivat alarivi vasemmalta Urho Kauppi, Jukka Ylitalo, Eino Ylitalo, Viljo Mällinen, keskirivi Yrjö Tolonen, Alpo Hauru, Kalervo Kylan, ylarivi Heikki Vähänen ja Urho Saarela. Sodassa syntyi veljeys, joka jatkui läpi elämän. Periaate ”Veljeä ei jätetä”, piti loppuun asti. (Ilkka Ylitalon kotiarkisto)

HIMMETÄ EI MUISTOT SAA

Jossain 2.8. -44
Rakas Äiti!

”Paljon terveisiä taas täältä. Minä voin oikein hyvin ainakin vielä. Kuulin eilen ikäviä uutisia. Punttalan Antti on toissapäivänä kaatunut. Siinä meni taas yksi hyvä upseeri. Asuivat Pakosen Niilon kanssa toista vuotta yhdessä ja nyt ovat kumpainenkin taistelunsa taistelleet.

Elkää nyt olko minun takia kovin huolissanne, kyllä minä pärjään. Kyllä Jumala suojelee, sillä ei täällä muu kyllä varjele kuin Jumala.

Se enon sana, että kyllä sota on julmaa joka sen joutuu näkemään, pitää paikkansa.”

Näin kirjoitti parikymppinen Jukka Ylitalo äidilleen, kun Neuvostoliiton suurhyökkäys vyöryi läpi Karjalan.

Veteraanin iltahuuto

Rannalle himmeän lahden
Aurinko laskenut on
Kutsu jo soi iltahuudon
Taakka jo laskettu on
Taattoa muista sä silloin
Askel jo uupunut on
Lapset ja lastemme lapset
Teidän nyt vuoronne on

Hymni soi holvissa hiljaa
Tummana kaipuuta soi
Aika on korjannut viljaa
Sarka jo kynnetty on
Ammoin me marssimme kahden
Tulta löi taivas ja maa
Rannoilta Äänisen lahden
Kelle nyt kertoa saa

Sävellys ja sanat: Kalervo Hämäläinen

Laineissa Laatokan mahti
Kahlita kenkään ei voi
Veljet sen rantoja vahti
Konsa on koittava koi
Ylväänä Karjalan heimo
Tuskaansa kantanut on
Maa-äiti suojaansa sulkee
Vartija poissa jo on

Hoivatkaa, kohta poissa on veljet. Muistakaa, heille kallis ol' maa.
Kertokaa lasten lapsille lauluin. Himmetä ei muistot koskaan saa.

Lapin sota päättyi 78 vuotta sitten, kun viimeiset saksalaiset joukot vetäytyivät 27.4. 1945 Suomen maaperältä kello 13.30. Vuonna 1939 alkanut toinen maailmansota oli Suomen osalta ohiitse, kun suomalaiset joukot nostivat lipun kolmen valtakunnan rajapyykille. Sodan päättymispäivää on vietetty vuodesta 1987 asti Kansallisena veteraanipäivänä.

”Himmetä ei muistot saa” näyttely on kiitollisuuden osoitus sota-ajan ihmisille, miehille, naisille, vanhuksille ja lapsille. Heidän uhrauksensa ovat mahdollistaneet Suomen nousun yhdeksi maailman kehittyneimmistä hyvinvointivaltioista.

Useimmat meistä olettivat, että sota ei enää palaa Eurooppaan. Kulunut vuosi on osoittanut, että olimme väärässä. Sota on lähempänä meitä kuin koskaan toisen maailmansodan jälkeen.